

Ο Μπόρχες στην Επίδαυρο και στον Λαβύρινθο

Οι ελληνικές στάσεις που περιλαμβάνονται στον «Ατλαντα», μια χαρτογράφηση των ταξιδιών του κορυφαίου αργεντινικού συγγραφέα

MARIA KODAMA

ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗ

Ο «Προμηθέας δεσμώτης» του Αισχύλου ήταν η τρίτη σκηνοθεσία με την οποία εμφανιζόταν στο θέατρο της Επίδαυρου, το 1983, ο Σπύρος Ευαγγελάτος με τον θίασο του Αμφι-Θεάτρου (είχαν προηγηθεί ο «Ρίτσος» και η «Ιφιγένεια εν Αυλίδι» του Ευριπίδη). Στο πρόγραμμα της παράστασης, όπου τη μετάφραση υπέγραφε ο Τάσος Ρούσσος και πρωταγωνιστούσε ο Δημήτρης Παπαμιχαήλ, ο σκηνοθέτης σημείωνε: «Ο “Προμηθέας δεσμώτης” σηματοδότη τη μετάβαση του ανθρώπου από τον “μη ιστορικό” (όχι τυχαία δεν γράφω: προϊστορικό) βίο στον “ιστορικό”. Το δώρο της φωτιάς που έκλεψε απ’ τους θεούς ο Προμηθέας και χάρισε στον άνθρωπο είναι βέβαια το σύμβολο του “έλλογου νου”... Μια ακραία “πρωταρχική στιγμή” της ανθρώπινης ιστορίας».

Αποδεικνύεται ότι ένας από τους θεατές εκείνων των Επίδαυρων υπήρξε ο Χόρχε Λουίς Μπόρχες (1899-1986), σύμφωνα με την ταύτιση ημερομηνιών και δικής του μαρτυρίας στο άρτι εκδοθέν «Ατλας» (εκδ. Πατάκη, μετάφραση - σημειώσεις Δημήτρης Καλοκύρης, Αχιλλέας Κυριακίδης). Στο σημείωμα για την Επίδαυρο διαβάζουμε, εκτός άλλων: «Όπως κάποιος που βλέπει από μακριά μια μάχη, όπως κάποιος που

μυρίζει τον αλμυρό αέρα, ακούει τη βουή των κυμάτων και προαισθάνεται τη θάλασσα, όπως κάποιος που μπαίνει σε μια χώρα ή σ’ ένα βιβλίο, έτσι προχθές μου δόθηκε να παραβρεθώ σε μια παράσταση του “Προμηθέα δεσμώτη” στο μέγα θέατρο της Επίδαυρου».

Τη σκηνογραφία εκεί υπέγραφε ο Γιώργος Πάτσας - σταθερός συνεργάτης του Ευαγγελάτου - και τη μουσική υπόκρουση ο Χριστόδουλος Χάλαρης. Συνεχίζοντας τις σκέψεις του ο Μπόρχες περιγράφει: «Συλλογίζομαι τον μύθο που ήδη είναι μέρος της συλλογικής ανθρώπινης μνήμης. Χωρίς να έχω τέτοια πρόθεση και χωρίς να το περιμένω, με συνεπέραν οι δύο μουσικές, των οργάνων και των λέξεων, που το νόημά τους μου ήταν απαγορευμένο, όχι όμως και το αρχαίο τους πάθος. Πέρα από τους στίχους, που οι ηθοποιοί, πιστεύω, δεν απαγγέλλαν απλώς, και πέρα απ’ τον περίφημο μύθο, αυτό το υπόγειο ποτάμι, στα βάθη της νύχτας, ήταν δικό μου». Τεκμήριο από την Επίδαυρο εκείνης της βραδιάς είναι και η φωτογραφία που συνοδεύει το κείμενο, με τον Δημήτρη Παπαμιχαήλ σε κοντινό στιγμιότυπο.

ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΚΝΩΣΟΣ. Η Επίδαυρος είναι μια μόνο από τις ελληνικές «στάσεις» σε αυτή την ευσύνοπτη χαρτογράφηση του προσωπικού

σύμπαντος από πεζά, στίχους, φωτογραφίες και όνειρα, τα οποία καταγράφει στον «Ατλαντα» η σύντροφός του Μαρία Κοδάμα, η οποία συνοδεύει τον τυφλό Μπόρχες στα ταξίδια του ανά την υψηλή ήδη από το 1975. Η πρώτη είναι η Αθήνα, όπου ο κορυφαίος αργεντινός συγγραφέας περιγράφει ένα όνειρό του: ψάχνει αρχικά κάποια λάμματα στους τόμους της «Βρετανικής Εγκυκλοπαίδειας» (Κόουλιτζ, Κρήτη, σκάκι) και στη συνέχεια παίζει μια παρτίδα σκάκι με τον πατέρα του. Λίγες σελίδες μετά πέφτουμε πάνω στη φωτογραφία του από την Κνωσό και το κεφάλαιο «Ο λαβύρινθος», που υποδεικνύει ένα από τα κυρίαρχα σύμβολα στη συναισθηματική γεωγραφία του συγγραφέα: «Αυτός είναι ο λαβύρινθος της Κρήτης που κέντρο του ήταν ο Μινώταυρος που τον φαντάστηκε ο Δάντης σαν ταύρο με ανθρώπινο κεφάλι και στο πέτρινο πλέγμα του χάθηκαν γενιές και γενιές όπως χαθήκαμε με τη Μαρία Κοδάμα εκείνο το πρωί και προχωράμε χαμένοι στον χρόνο, αυτόν τον άλλο λαβύρινθο».

Ο Μπόρχες είχε φτάσει για δεύτε-

MARIA KODAMA

Ο Χόρχε Λουίς Μπόρχες στην Κνωσό και ο Δημήτρης Παπαμιχαήλ στον «Προμηθέα Δεσμώτη» που παρακολούθησε ο συγγραφέας το 1983 στην Επίδαυρο

ρη φορά στην Κρήτη τον Μάιο του 1984 για να ανακηρυχθεί επίτιμος διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής Ρεθύμνου (είχε προηγηθεί η επίσκεψή του στο νησί κατά τη δεκαετία του 1970). Κατά την αναγόρευση μάλιστα ο τότε αναπληρωτής καθηγητής Νάσος Βαγενάς μίλησε για το έργο του τιμώμενου με θέμα «Ο Μπόρχες και ο λαβύρινθος της ειρωνείας». Ο αργεντινός συγγραφέας απάντησε: «...ο Οδυσσέας έκανε δέκα χρόνια να γυρίσει στην Ιθάκη. Εγώ θα έλεγα ότι επιστρέφω στην Κρήτη, επιστρέφω στην Ελλάδα, είκοσι πέντε αιώνες έπειτα από τότε που όλα άρχισαν εδώ· εδώ όπου ανέβλυσαν ο στοχασμός, η διαλεκτική, η ποίηση, η φιλοσοφία, όλα. Και γυρίζω έπειτα από τόσους αιώνες για να σας ευχαριστήσω όλους» (Ο Μπόρχες στην Κρήτη», εκδ. Στιγμή, 1985).

Πέρα από τις ελληνικές στιγμές το ταξίδι για τον αναγνώστη σ' αυτή την εύχρηστη έκδοση – χάρη στις σημειώσεις και τις λογοτεχνικές παραπομπές των μεταφραστών – συνεχίζεται από την Ιρλανδία, τη Γερμανία και τη Γενεύη («απ' όλες τις πολιτείες του πλανήτη... αυτή περισ-

σότερο ευνοεί την ευτυχία») ως τη Μαδρίτη και τη συμβολή του ποταμού Ροδανού και του Αρβ: εκεί όπου βρίσκεται ο τάφος της Λεονόρ Σουάρες ντε Ασεβέδο, μητέρας της μητέρας του Μπόρχες.

INFO

Χόρχε Λουίς Μπόρχες, Μαρία Κοδάμα, «Ατλας», εκδ. Πατάκη, μετάφραση - σημειώσεις Δημήτρης Καλοκύρης, Αχιλλέας Κυριακίδης, σελ. 128